

Павле Николић
 Филозофски факултет, Београд
 Универзитет у Београд, Србија
nikolicpavle1990@gmail.com

Приказ
 Review
 DOI: 10.5281/zenodo.6402539
 примљено / received: 14.12.2021.
 прихваћено / accepted: 20.12.2021.

Приказ: Marek Jan Olbrycht, *Early Arsakid Parthia (Ca. 250–165 B.C.), At The Crossroads Of Iranian, Hellenistic And Central Asian History, Leiden/Boston: Brill, 2021, 377 str.*

Последњих година неколико аутора је обогатило иранске студије својим делима: М. Рахим Шајеган (*Arsacids and Sassanians*, 2011), Архил Балахванцев (*Политическая история ранней Парфии*, 2017), Николаус Овертум (*Reign of Arrows: The Rise of the Parthian Empire in the Hellenistic Middle East*, 2020) и Марек Јан Олбрихт са својом монографијом *Early Arsakid Parthia (ca. 250-165 B.C.), at the Crossroads of Iranian, Hellenistic and Central Asian History* између осталих.

Марек Јан Олбрихт је пољски историчар, рођен 1965. године, који је докторирао 1996. године у Кракову, а тренутно се налази на челу катедре за античку историју и оријенталистичке студије на универзитету у Ржесову. Представља великог стручњака у пољу античких и иранских студија са великим бројем дела иза себе, како научних чланака тако и монографија од којих се посебно могу издвојити: *Parthia et ulteriores gentes: Die politischen Beziehungen zwischen dem arsakadischen Iran und den Nomaden der eurasischen Steppen* (1998), *Alexander the Great and the Iranian World* (2004), *Imperium Parthicum – crisis and revival of the Arsacid state in the first half of the first century AD* (2013)...

Монографија је први пут издата 2021. године од стране издавачке куће Brill, увелико познате по издавању књига које покривају различите хуманистичке теме, мада је важно поменути, како то чини и сам аутор, да је

главнина књиге написана у периоду између 2008. и 2010. године. Покрива рани период историје парћанске државе, који је Олбрихт дефинисао као хронолошки размак од око 250. године п.н.е., када већина историографа смешта упад племена (А)парна у селеукидску сатрапију Партију-Хирканију до 165. године п.н.е., то јест почетка владавине аршакидског династа Митридата I који подиже степен територијалне контроле и политичког развоја Партије до мере када се може посматрати као надрегионална сила. Поменути период је био често потискиван у античким студијама, пре свега због недостатка извора, ипак, добија одређено место на историографском пиједесталу са мултидисциплинарним делом Архила Балахванцева, које још није преведено на енглески језик до тренутка писања овог приказа, те је нажалост још увелико непознат англофоној публици.

Дело се по конструкцији састоји од три дела: Геополитичка ситуација у западној и централној Азију у ранохеленистичком добу (*Geopolitical Situation in Western and Central Asia in the Early Hellenistic Age*), Порекло и развој аршакидске државе (*Origin and Growth of the Arsakid State*) и Нумизматички и археолошки докази (*Coinage and Archeological Evidence*).

Упркос својој сажетости, предговор и увод су од великог значаја за даље разумевање његове монографије пошто садрже његове личне циљеве које је желео постићи писањем и објављивањем, један кратки сегмент о историји парћанске историографије и потпоглавље које се бави историјском географијом каспијско-аралског региона. Аутор је себи поставио више циљева – први је стварање једне мултидисциплинарне монографије која ће сагледати период ране парћанске историје, не само кроз грчке и латинске изворе, већ и уз помоћ нумизматичких и епиграфских извора на дијалектима персијског језика, дајући један знатан акценат на поновну интерпретацију извора како по питању историјске географије тако и по питању реконструисања наратива. Други је интегрисање Аршака и његових потомака у сложену геополитичку и културолошку мрежу централне Азије, Иранске висоравни, Месопотамије,

Кавказа и Анадолије, у жељи да не сагледа стварање аршакидске државе као изоловани случај. Трећи је борба против стереотипног доживљаја номада као варвара, у чему свакако није пионир, један такав „природни“ мисаони покрет се може у траговима препознати већ у сада врло застарелом уџбенику Џона Багнела Бјурија, упркос свом парадоксалном називу, *Варварска инвазија на Европу*, постхумно објављеном 1928. године. Поменути сегмент о парћанској историографији нуди читаоцу један врло сажет, али јасан приказ значајних дела везаних за Партију, као и сопствено мишљење да се историјска мисао везана за тему развија пре свега преко научних чланака него кроз монографије или синтезе. Замерка која му се мора дати је акценат на европске и америчке историчаре, чиме изоставља велике ауторитета иранских студија и њихова монументална дела као што су, између осталих, Рахим Шајеган и Ехсан Јаршатер.

У првом делу, *Geopolitical Situation in Western and Central Asia in the Early Hellenistic Age*, аутор нуди читалачкој публици један кратак наративни приказ историје државе Селеукида од настанка до краја рата између Антиоха и Селеука II, то јест до битке код Калиника акцентујући владавине Антиоха II и Селеука II. Већ на самом почетку, Олбрихт указује на повезаност номадских племена северно од Партије у каспијско-аралском региону нетретирајући их као изоловане и антагонистичке групе у односу на седентарно становништво, те долази до закључка да су племенске група Дахаја (међу које спадају Парни), Масагета и Хоразма били економски и политички везани за Согдијану, Бактрију, Партију-Хирканију и Арију, околне сатрапије. Користећи се закључцима Балахванцева о миграцији Дахаја, аутор у једном мултидисциплинарном духу повезује климатске, рељефне, економске и политичке факторе који су довели до исте. Један од кључних закључака поглавља је постојање једне сложене мреже комуникација широм тада познатог света коју не треба потценити ни у ком случају. Мисао налази свој темељ пре свега код Јустина који нуди објашњење да је по вести о поразу Селеука II код

Анкире (између 246. и 234. године п.н.е.; највероватније у периоду 244–242 п.н.е.) Аршак, племенски вођа Парна, одлучио да упадне у Партију-Хирканију; у приближно време када је и Диодот, сатрап Бактрије одлучио да се отцепи од централне власти – дакле владари у централној Азији су били редовно обавештавани о току политичких дешавања у Малој Азији. Уз то даје мишљење да је након Трећег сиријског рата и рата између Антиоха и Селеука II доведена у питање стабилност државе, истовремено излажући и супротно мишљење да отцепљење локалних династа удаљених сатрапија, нити поменути ратови нису били довољни да се уздрмају стубови селеукидске државе, које подржавају историчарке Амели Курт и Сузан Шервин-Вајт.

Посебно потпоглавље је посветио личности Андрагоре, селеукидског сатрапа у Партији-Хирканији у коме покушава да расветли његову временом замагљену личност интерпретацијом материјалних и писаних извора, постављајући врло занимљива питања на која се тренутно може једино спекулисати. Зашто се Андрагора побунио? Да ли је то учинио у договору са персијском елитом у сатрапији? Са обзиром да је ковао новац са својим ликом, колико се дуго спремао за побуну?

Други део, *Origin and Growth of the Arsakid State*, представља језгро Олбрихтовог дела које показује његову посвећеност теми и темељност при компарацији и критици извора. У складу са његовим очигледним циљем поновне интерпретације извора детаљно истражује белешке о Парнима под Аршаком у делима Јустина, Страбона и Апијана чија је *Parthika* сачувана у фрагментима Зосима, Синкела и Фотија. Међусобно их упоређује и покушава да одгонетне замке компликованог историјског процеса настанка државе Аршакида у које су се сами аутори извора уплitalи. Као један од резултата је добио хронологију из које ћу издвојити најважније временске тачке – око 256. године п.н.е. сатрап Андрагора се побунио, око 250. је Аршак са својим племеном освојио северне ободне Партије, а потом се око 248/247. п.н.е. крунише у Асааку, да би у другом таласу након битке код Анкире и слома Селеука II,

упао у Партију у периоду 244-242. п.н.е. и убио сатрапа Андрагору. Олбрихтова хронологија даје одређене новине, мада сам признаје да она свакако не одступа од хронологије коју је реконструисао Јозеф Волски, један од највећих ауторитета за парћанску историју.

Остатак другог дела нуди хронолошки наратив развита парћанске државе до владара Фраата I са акцентом на детерминистички склоп постепеног распада државе Селеукида и честим освртима на питања око којих још није стечен општи консензус. Сам Аршак, државотворац, предмет је великих питања, из извора се не стиче никаква слика његове личности нити деловања пре упада у Партију, мада узимајући у обзир и релативно нестабилну хронологију његових дела после упада у Партију даје се један замагљени портрет. У појединим погледима Олбрихт се не слаже са Балахванцевим, посебно по питању селеукидске експедиције у Партију, сумњајући у методолошку валидност појединих претпоставки његовог колеге: *„Recently A.S. Balakhvantsev has put forward an original and far-fetched hypothesis that Arsakes i finally subjugated Parthia proper only in 217 B.C.,... This reconstruction includes too many speculative points and cannot be accepted. In particular, placing the ultimate conquest of Parthia/Parthyene only in 217 does not comply with well-known facts given in Justin.“*

Аутор одступа од научног консензуса и по питању учешћа континенталних племена Дахаја на страни Антиоха III у бици код Рафије 217. п.н.е. што се узима за доказ да је казнена експедиција Селука II била успешна, те да је Аршак био вазал Селеукида, што Олбрихт одбија сматрајући да Селеук II није био у могућности то да учини и да је сасвим могуће да су Дахаји били ништа друго до најамници. Лако је приметити да даје велики значај кредибилитету Јустина, те питању идентитета Аршака II приступа ослањајући се на његове закључке: *„Had Arsakes II borne a different name, Justin would have quoted it in his account, as he did for all other Parthian rulers known to him. For example, of Arsakes II's successor Friyapatak ("Priapatius"), Justin (41.5.8) writes that he was named Arsakes "according to custom".“* Врло темељно приступа даљим изазовима са којим се суретала држава

Аршакида до момента када је постала надрегионална сила. Са доласком Антиоха III на чело државе Селеукида крајем III века п.н.е. је почео период покушаја повратка изгубљених територија, са акцентом на Партију и Бактрију, те се Аршак II нашао вероватно у подређеном положају судећи по ауторовој интерпретацији извора. Након Аршака, на престолу Парћана се нашао Фријапатије, личност замагљена историјским незнањем исто као горепоменути Андрагора и Аршак, ипак аутор одлучује да стане уз хипотезу „*proposed by the German scholars F. Altheim and R. Stiehl, Friyapatak was a son of a brother of Arsakes II and thus a grandson of Arsakes I*“. Након Фрипијата је дошао Фраат I са циљем територијалне експанзије ка западу, то јест Медије, у чему је био делимично успешан чиме је поплочао пут за Митридата, свог брата и наследника, који је ступио на престо 165. п.н.е.

Трећи део је везан за нове перспективе које нуде нумизматички и археолошки извори. Нађеним кованицама указује на материјални развој новонастале државе, хеленистички утицај и наравно владарску пропаганду, што се посебно може увидети на новцу Фрипијата. Док приказивањем археолошких остатака и закључака он обогаћује своје дело, бацајући светло поново на историјску географију и развитак архитектуре, синтезу култура као и приватни и јавни живот.

Марек Јан Олбрихт је својом мултидисциплинарном монографијом обогатио академски свет и надајмо се погурао студије о раној Партији. Читајући његово дело се стиче једна слика наратива замагљеног недостатком извора и академске пажње. Ипак, напорима да интегрише све политичке чиниоце једног региона у једну повезану мрежу, поново реинтерпретира изворе и посвети пажњу и започне, односно настави академске дебате, аутор постепено расветљава свет раних Парћана.